

MÉDIA ÉS IRODALOM A TÖBBNYELVŰ MAGYAR KIRÁLYSÁGBAN

Media and Literature in Multilingual Hungary 1770–1820.

Edited by Ágnes Dóbké, Gábor Mészáros and Gábor Vaderna
Budapest, reciti, 2019 (Reciti Conference Books, 3). 285 p.

A Habsburg Birodalom részét alkotó Magyar Királyságban a 18. század második felétől – a nyugat-európai országokhoz viszonyítva fáziskéséssel ugyan – a Mária Terézia, valamint II. József uralkodása alatt a bécsi jozefinista felvilágosodás elterjedése segítette a nemzeti nyelvű irodalom és a nemzeti nyelvű sajtó kialakulását. Noha az ország társadalmi fejlődésben és modernizációban való elmaradottsága, a magyar nyelvű polgári réteg hiánya nehezítette a nemzeti irodalom és sajtó kialakulását, a központi császári sajtópolitika átalakította a cenzúra szervezetét és elveit, s ez segítette a felvilágosodás eszméivel felvértezett lapszerkesztésre vállalkozó értelmiségiek vállalkozásait.¹

A Magyar Tudományos Akadémia „Lendület” programjának keretében működő „Nyugat-magyarországi irodalom 1770–1820 Kutatócsoport” által 2018. április 25. és 27. között Győrben és Pannonhalmán rendezett konferencián elhangzott

¹ Lásd bővebben: Buzinkay Géza: *A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016.; Döbör András: *Sajtópolitika és politikai sajtó Magyarországon (1780–1840)*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2018.; Döbör András: *A modernizáció kérdései és útjai a felvilágosodás-kori magyar politikai sajtóban*. In: Bodnár Erzsébet – Demeter Gábor (szerk.): *Tradíció és modernizáció a XVIII–XX. században*. Bp., Hungarovox Kiadó, Budapest, 2008. 103–115.; Döbör András: *A nemzeti identitás megújításának útkeresései a felvilágosodás és reformkori magyar sajtóban*. In: Szirmai Éva – Újvári Edit (szerk.): *Az identitás szemiotikája*. Szeged, 2011. 138–149.

előadásokat tartalmazó, *Media and Literature in Multilingual Hungary 1770–1820* című tanulmánykötet újabb jelentős adalékokkal szolgál a téma iránt érdeklődő kutatóknak a címben jelzett években a többnyelvű Magyar Királyság társadalompolitikai fejlődéséről, az irodalom és a sajtó szerepének alakulásáról. Ahogy azt a kötet egyik szerkesztője, Vaderna Gábor bevezetőjében említi, kutatásaik az egykori Magyar Királyság nyugati, vagyis a mai Magyarország, Szlovákia, Szlovénia, Horvátország és Szerbia területére koncentrálnak, és a kötetben tárgyalt időszak az első Magyarországon nyomtatott sajtótermékek megjelenésének idejére esik.

A kötet szerzői a korszakot alaposan ismerő kutatók, egyetemi oktatók közül kerültek ki. A konferencia-előadásokat tartalmazó kiadvány ízelítőt ad a magas színvonalú sajtótörténeti kutatások legújabb eredményeiből, s azokat nyomtatott és online² formában szélesebb szakmai közönség számára is hozzáférhetővé teszi, a nemzetközi kutatási céloknak megfelelően angol és német nyelven publikálva.

Fried István a több nyelvhez és kultúrához kötődő, a nemzeti kultúrák között közvetítő szerepet vállaló szerkesztőkkel, valamint e kultúrák érintkezésének fontos helyszínével, Pozsonnyal és az ott alkotók munkásságával, a különböző kultúrák közti egyensúlyt megteremteni szándékozó kiadványokkal foglalkozik.

Suzan Coha a horvát sajtó indulását mutatja be az első, 1771-ben megjelent – és nem fennmaradt – *Ephemerides Zagradienses*től a rövidebb élettartamú német nyelvű lapokon át egészen a modern horvát nyelv és irodalom kezdetét jelentő, 1835-től 1848-ig kiadott *Narodne novine*-ig.

Eva Kowalská tanulmányában az 1783 és 1787 között megjelenő első szlovák – ennek ellenére cseh nyelven íródott – újságot, a *Presspurské nowiny*t mutatja be, melynek fő célkitűzése a szlovák nemzeti öntudat építése és a szlovák írott nyelv formálása volt.

Andrea Seidler publikációjában Mária Terézia és férje, I. Ferenc német-római császár nyilvános szerepléseinek, Pozsony városban tett látogatásainak, az ott szervezett nagyszabású ünnepeknek *Prefßburger Zeitung*-beli visszhangját foglalja össze.

Lengyel Réka a Rát Mátyás által szerkesztett és írt első magyar nyelvű újság, a Pozsonyban megjelenő *Magyar Hírmondó* – mely kiemelt feladatának tekintette a magyar mint nemzeti nyelv és irodalom fejlesztését – 1780 és 1782 közötti évfolyamaiban megjelent írásokat mutatja be típusaik és tartalmuk szerint.

Bíró Annamária az erdélyi szász gimnáziumi tanár és evangélikus lelkész Johann Seivert (1735–1785), valamint Benkő József (1740–1814) székelyföldi református lelkész és tanár levelezők tudósításait vizsgálja a pozsonyi *Magyar Hírmondó*ban (1780–1788), a bécsi *Magyar Hírmondó*ban (1792–1803) és a pozsonyi *Ungrisches*

2 <https://www.reciti.hu/2019/5169>

Magazinban (1781–1787). Érdeklődése középpontjában az a kérdés áll, milyen Erdély-kép rajzolódik ki a két kultúráközvetítő írásai nyomán a tárgyalt lapokban.

Vaderna Gábor tanulmányának főszerzője Péczeli József református lelkész, az első magyar tudományos folyóirat, a komáromi *Mindenes Gyűjtemény* (1789–1792) szerkesztője, aki célját a nemzeti nyelv és irodalom, illetve a hasznos, gazdasággal kapcsolatos ismeretek terjesztésében látta, valamint és a művelődés terjesztését a nők olvasóvá tételével.

Csörsz Rumen István a gróf Sándor István által 1791 és 1808 között Bécsben és Győrben kiadott, *Sokféle* címen évente egyszer, időnként kétszer megjelenő enciklopédikus tartalmú, a magyar irodalommal és történelemmel foglalkozó kiadványt mutatja be. Sándor egyszemélyes vállalkozásként e kiadványával a *Mindenes Gyűjtemény* hagyományát kívánta folytatni.

Granasztói Olga írásának témája Kazinczy Ferencnek az első pesti újságban, a Kultsár István szerkesztette *Hazai Tudósítások*ban 1806 és 1808 között, egy Csokonainak létesítendő síremlék tárgyában írt cikksorozatának bemutatása és elemzése.

Hegedüs Béla Révai Miklósnak *A' Magyar Költeményes Gyűjtemény*' című, 16–17. századi magyar költők munkáiból összeállított gyűjteményének megjelenéséhez támogatást kérő, a *Magyar Hírmondó*ban megjelent felhívásait, Révai sokirányú munkásságát bemutatva elemzi a magyar irodalomtörténet-írás kezdeteit.

Kiss Margit az első többnyelvű (német–latin–magyar) és egynyelvű szótárak készítésének szükségességére felhívó, illetve azokról hírt adó írásokról, röpiratokról és hirdetésekről számol be, melyek a *Magyar Hírmondó*ban, illetve egyéb magyar és német német nyelvű orgánumban jelentek meg.

Döbör András Szacs vay Sándor *Bétsi Magyar Kurírja*, a második magyar nyelvű újság 1789-es évfolyamában „alvilági dialógusok” – állatokkal, halott történelmi személyekkel vagy mesehősökkel folytatott beszélgetések – formájában közzétett politikai publicisztikáját mutatja be. A jozefinista Szacs vay ilyen, a cenzúrát félrevezető módon tudósított a francia forradalom eseményeiről, és beszámolt a Habsburg Birodalmat érintő másik külpolitikai eseményről, a török háborúról, valamint a lengyel köztársasági mozgalomról.

Balogh Piroska a Schedius Lajos által szerkesztett *Literärischer Anzeiger für Ungern* (1798–1799) sorsát és a rokon német lapokkal való kapcsolatát kíséri végig. A bemutatott lap egyrészt a külföldi kulturális életről kívánta tájékoztatni a magyar olvasókat, másrészt célja volt a magyar kultúra és tudomány eredményeinek német nyelven való megismertetése.

Béres Norbert két kiadóval, Landerer Mihállyal és Hartleben Adolf Konráddal foglalkozik tanulmányában, melynek témája az első szórakoztató regénysorozatok

megjelenése az irodalmi piacon, kitérve a reklám- és terjesztési praktikákra, valamint az új olvasói célcsoport, a nők olvasóvá nevelésére.

Czibula Katalin tanulmánya a magyar nyelvű újságokban 1780 és 1803 között megjelent színházi kritikának számító első írásokkal, valamint a *Prefßburger Zeitung* 1774-es és 1775-ös évfolyamában napvilágot látott három Shakespeare-darab kritikai értékelésével foglalkozik.

Dóbbék Ágnes a 18–19. század fordulóján megjelent magyar nyelvű újságok, a *Sokféle*, a *Mindenes Gyűjtemény*, a *Hadi és Más Nevezetes Történetek* és a *Hasznos Mulatságok* nyugat-európai nyilvános könyvtárak, olvasókörök alakulását követendő példaként bemutató, az olvasást népszerűsítő írásait mutatja be és elemzi.

Bárány Zsófia tanulmányában a katolikus és protestáns egyházak közti kapcsolatfelvétel előkészítő lépéseit veszi számba az 1817-től 1841-ig terjedő időszakban, kitérve olyan témákra, mint az egyházak törvény előtti egyenlőségének elismerése, vagy például a vegyes házasságok kérdése, amelynek fontos színtere volt a sajtó.

Pető Bálint